

BÜYÜK ŞEHİRLERİMİZİN MESELELERİ

Prof. Fehmi YAVUZ

I. GİRİŞ

II. TEMERKÜZÜN YARATTIĞI MESELELER

A — Klâsik Şehir Âmme Hizmetleri

B — Okul İhtiyacı

C — Mesken İhtiyacı

D — Arsa Meselesi

E — Bir Plâna Göre Kontrol

1. Plânlı İmar Çalışmaları

2. Mahalle Teşkili

3. Münferit yapıların kontrolü

F — Malî Meseleler

G — İdarî Meseleler

III. SONUÇ

A — Etüd İhtiyacı

B — Bölge Plâncılığı

I. GİRİŞ

Memleketimizde Belediye teşkilâtı bulunan yerlerin sayısı NİSAN 1958 sonu itibariyle 943'dür. Aşağıdaki cetvel çeşitli gruplar hakkında bir fikir vermek için hazırlanmıştır:

Nüfus grupları	Belediye		Nüfuslar toplamı (+)	%
	sayısı	%		
10.000 den aşağı	817	86,6	2.658.275	33
10.000 - 100.000	120	12,7	2.979.907	37
100.000 den yukarı	6	0,7	2.375.682	30
İstanbul'un nüfusu			1.214.616	
Nüfusu 4.000 den aşağı 579 Belediyenin nüfusu toplamı			1.362.600	
Nüfusu 20.000 - 50.000 olan 39 yerin nüfusu			1.210.524	

(+) Nüfuslar 1955 sayımı rakamlarını gösterir.

Bu 39 yer arasında Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çorum, Denizli, Edirne, Elâzığ, Erzincan, Antakya, İsparta, Kars, Kütahya, Manisa, Maraş, Mardin, Siirt, Tokat, Trabzon, Urfa, Uşak, Zonguldak Vilâyet merkezleri de vardır.

943 Belediyeden 817 sinin nüfusu 10 binden aşağıdadır. Bunlar bütün Belediyelerin % 86,6 sını teşkil eder. 100 binden fazla nüfuslu 6 şehrimiz vardır ve bu altı şehir bütün belediyelerimizin % 1 i bile değildir (% 0,7). Fakat bu altı şehirde, 943 belediyede bulunan nüfusun % 30 u oturmaktadır.

1927 ve 1955 seneleri arasında kaza ve Vilâyet merkezlerinde oturan nüfusun Genel nüfusa nisbeti % 24,1 den % 28,4 e yükselmiştir. Aynı devre içinde 100 binden fazla nüfuslu şehirlerimizin sayısı 2 den altıya ve buralarda oturan nüfus mutlak rakamlarla 844 binden 2 406 000 e yükselmiştir. Genel nüfusa olan nisbet ise 1927 de % 6,1 iken 1955 de % 9,9 olmuştur.

Bu rakamlar memleketimizde bir şehirleşme hareketi olduğunu gösterir. Ancak bu şehirleşme 100 binden fazla nüfuslu şehirlerin sayıca ve nüfus yönünden artmasıyla meydana gelmektedir. Diğer bir deyimle köyden veya küçük kasabalardan şehirlere doğru akın edenler başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyük şehirlere doğru yürümektedirler.

Şehirleşme bir zarurettir. Zamanla nüfus müvazenemiz şehirli lehine ve köylü aleyhine bozulacaktır. Zira ziraate makine girmektedir, onun sonucu olarak boşa kalan iş gücü şehirlere doğru akın edecektir. Sanayimiz sür'atle gelişmektedir. Yeni kurulan sanayi ekseriya şehirlere yerleşiyor ve iş gücü çekiyor.

Ancak İstanbul'un, Ankara'nın nüfusunun sür'atle artması başta mesken olmak üzere birçok alanlarda geçici veya devamlı güçlükler, tazyikler, buhranlar ortaya çıkarmış bulunuyor.

1957 nin son ayları ve 1958 in ilk ayları içinde memleket ve İstanbul kamu oyunu işgal eden konuların başında İstanbul'daki nüfus artışı ve onun doğurduğu meselelere hal çaresi aramak vardır.

Burada alınan ve teklif edilen tedbirlerin değerini münakaşa etmek istemiyoruz. Sadece olayın kamu oyu tarafından kabul edilmesini bir adım saymak gerektir. Şimdilik buna işaretle yetineceğiz. Nüfusun şehirlere akın etmesi birçok kimseleri, bu arada yüksek kademe idarecileri, emniyetçileri, trafikçileri, askerleri düşündürmeğe başlamıştır.

İstanbul'un nüfusu 1 milyonu aşmıştır. Bundan memleket, İstanbul, İstanbul'da oturanlar, İstanbul'un eski ahali, İstanbul'a yeni ge-

lenler ne kazanıyor, ne kaybediyor. Daha umumi olarak kim, ne kazanıyor.

Aynı soruları Ankara ve diğer şehirlerimiz için de sormak kabildir. Biz bu tebliğin çerçevesi içinde daha çok İstanbul ve Ankara ile meşgul olmak istiyoruz. Yeri geldikçe, diğer büyük şehirlerimizden ve yabancı memleketlerden de örnekler vermeğe çalışacağız.

Bütün sorulara hemen ve kandırıcı cevaplar vermek mümkün değildir. Sistemli bir şekilde meseleyi vaz etmek ve muhtemel bazı hal çarelerine dikkati çekmek belli başlı vazifemiz olacaktır.

II. TEMERKÜZÜN YARATTIĞI MESELELER

XIX. asırda sanayi inkilâbını yaparken büyük şehirler kurmuş olan bütün memleketlerin hemen hepsi şimdi bu kesif topluluklardan şikâyet etmektedirler. Şikâyetler yalnız nazari alanda kalmamakta ve gerekli tedbirler üzerinde de çalışılmaktadır. Bu bakımdan ilk ciddi etüdüleri İngilizler yapmıştır.

İngiltere'de 1937 Temmuz'unda Sir Montague Barlow'un Başkanlığında bir Krallık Komisyonu kuruldu. Komisyonun vazifesi şöyle hü-lâsa edilmişti: "Büyük Biritanya'nın sanayide çalışan nüfusunun bu günkü coğrafi dağılışına tesir eden sebepleri ve dağılışıta istikbalde vukuu muhtemel herhangi bir değişikliğin istikâmetini tesbit etmek; sanayi ve sanayide çalışan nüfusun büyük şehirlerde ve memleketin muayyen yerlerind toplanmasının *sosyal, ekonomik, ve stratejik* mahzurlarını incelemek durumun islahı için millî menfaat bakımından alınması gereken tedbirler varsa onları belirtmek;"

1940 da neşredilen rapor İngiliz şehirciliğinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Zira raporda Londra başta olmak üzere beş kesif bölgenin seyrekleştirilmesi, sanayi kuruluş yerinin kontrolü, tek veya mahdut birkaç sanayie bağlı bulunan bölgelere yeni ve çeşitli sanayi gönderilmesi, bu maksatlara hizmet etmek üzere yeni şehirlerin kurulması tavsiye ediliyordu. Bu rapora istinaden hazırlattırılan diğer raporlar ve çıkarılan mevzuat, büyük ölçüde, sanayi ve nüfusun temerküzünü önleme ve mevcut temerküzü hafifletme ile ilgili bulunmaktadır.

Amerika'da da, bilhassa hava tehlikesi karşısında temerküzden kaçınma ve geri kalmış yerleri kalkındırma cereyanı başlamış bulunuyor.

"Bir harp vukuunda Amerikan şehirlerinin daha az tahrip edilmesini temin maksadiyle şehirli nüfusun ve sanayi temerküzünü önlemek gerekmektedir." (Zeidler'den tercüme, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XIII, No:1, Sahife 119)

TVA adıyla tanınan meşhur proje de : "Mahiyeti itibariyle Ameri-

ka'nın az gelişmiş bir kısmında bulunan bir bölgenin kaynaklarının geliştirilmesini istihdaf eden bir proje, bir kalkınma projesidir." (S.B.F. İkinci İskân ve Şehircilik haftası Konferansları, Dr. Niehoff)

"Paris sanayi mıntikasının arzettiği korkunç manzara millî ölçüde bir mesele olarak kabul edilirse, diğer sanayi topluluklarının seyrekleştirilmesi daha az güçlükler arz etmektedir."

"Bir yeni tesisin kurulması pekâlâ o mıntika ve müteşebbisler için fevkalâde kârlı ve buna mukabil millî iktisat için zararlı olabilir." ((İdare dergisi, Yıl 28, Sayı: 248, Sahife 73, Roger Douchet) Temerküzün mahzurları genel olarak sosyal, ekonomik ve stratejik olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Biz büyük şehirlerimizde halen karşılaşılan mahzurları aşağıdaki sıraya göre incelemek istiyoruz.

A — Klâsik Şehir Âmme Hizmetleri

Su, havagazı, yakın münâkâle, elektrik genel olarak klâsik şehir Âmme hizmetleridir. Havagazı, bizim ancak üç şehrimizde vardır. Yeni abonelerin havagazı alması büyük güçlükler doğurmakla beraber daha çok diğer üç konu, bilhassa bunlardan ikisi, su ve yakın münâkâle üzerinde durmak istiyoruz.

Nüfusun artmasına muvazi olarak İstanbul ve Ankara zaman zaman ciddî su sıkıntısı ile karşılaşmaktadırlar. (İzmir'in Halkapınar suyu bu yönden çok büyük bir ferahlık sağlamaktadır.)

Ankara ve İstanbul Belediyeleri yaz mevsimlerinde birçok semtlere nöbetle su vermektedir. Her iki şehrimizde su durumlarını islâh için 100 milyonları aşan projeler hazırlamaktadırlar.

Ankara'nın Sakarya Projesi eski hesaplara göre, (8 aylık olmasına rağmen bu hesaplar hakikaten eskimiş olması lâzımdır.) 175 milyon liraya mal olacaktır.

Her iki şehirde trafik alanında çekilen sıkıntılar ortadadır. Ankara Belediyesi, son aylarda 30 yeni otobüs gelmiş olmasına rağmen halâ hususî şahıslardan kiraladığı otobüslerden istifade etmekte ve sıkıntıyı giderememektedir. İstanbul'da tahammül edilmez bir otobüs, tramvay, vapur, dolmuş sıkıntısı vardır.

B — Okul ihtiyacı:

Mevcut ve yeniden yapılan okul binaları son senelerde miktarları sür'atle artan okuma çağındaki çocukların ihtiyacını karşılayamamaktadır.

Ankara ve İstanbul'da başlayan iki, üç, hattâ dört devre öğretim usulü yavaş yavaş diğer şehirlerimize bulaşmaktadır. Son senelerde Ankara ve İstanbul'da normal öğretim yapan ilkokulların sayısı sür'

atle azalmıştır. Meselâ Fatih'te artık normal öğretim yapan ilk oku kalmamıştır.

İki devre öğretim yapan okulların öğrencileri sabahçı, akşamcı diye ayrılırlar. Üç devre öğretim yapan bir okulda devrelerin başlaması ve bitme saati şöyledir:

Devreler	İlk derse giriş	Son dersten çıkış
1	7,40	10,30
2	10,40	13,30
3	13,40	16,40

İki devreli öğretim yalnız ilk okullar için değildir. Ortaokullar ve Liseler de aynı yola girmiş bulunuyorlar. Bazı okullar öğleden evvel lise öğrencilerini, öğleden sonra ortaokul öğrencilerini; bazı okullar öğleden evvel kızları, öğleden sonra erkek talebeyi almaktadır.

Modern öğretim usullerinin bu kadar kısa zamanda ve sıkışık binalarda uygulanabileceği biraz şüphe ile karşılanmalıdır. Öte yandan mesken sıkıntısı, parkların, kapalı, açık oyun yerlerinin öğretici müzelerinin, kütüphanelerin.... ihtiyacı karşılamaktan çok uzak bulunduğu veya hiç olmadığı yerlerde ve semtlerde okulda üç saat kadar kalabilen çocukların sıhhat, ahlâk bakımlarından uğriyacıkları kaybı da göz önünde bulundurmak gerekir.

C — Mesken İhtiyacı:

1939 yılına kadar mesken sıkıntısı yalnız Ankara'da hissediliyordu. Zira o sıralarda olağanüstü bir nüfus artışı gösteren tek şehrimiz Ankara idi. Mesken tazminatı verilmek suretiyle memurların o zamana göre yüksek sayılan mesken kiralalarını ödemelerine yardım edilmişti.

İkinci Cihan Harbinde ve sonu takibeden senelerde mesken sıkıntısı başta İstanbul olmak üzere diğer büyük şehirlerimize de sirayet etti.

Bu şehirlerde yeni inşaat, artan nüfusun ihtiyacına cevap vermemektedir; mevcut mesken demirbaşı da çeşitli sebeplerden azalmakta ve sıkıntıyı arttırmaktadır. Bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz :

- Tabiî ömrünü doldurma neticesinde yıkılma ve yıktırılma
- İstimlâk sebebiyle yıktırılma
- Büro olarak, işyeri vesair maksatlar için kullanma, tâdil
- Çok iyi durumda olduğu halde daha yüksek rant sağlamak için yıktırıp yeni inşaat yapmak.

İstanbul ve Ankara'da her sene ne kadar yeni meskenin yapıldığını ve çeşitli sebeplerle bunlardan ne kadarının mesken olmaktan çıktığını veya yıkıldığını bilmiyoruz. Fakat mesken arzı ile mesken talebi

arasında bariz bir muvazenesizlik olduğu da kiralardan, hava paralarından, üç, beş ve hattâ yedi seneye kadar peşin taleplerinden anlaşılmaktadır.

Son senelerde yapılan inşaatı üç ana grupta toplamak kabildir :

- 1 — Lüks inşaat,
- 2 — Spekülâtif inşaat,
- 3 — Gecekondu.

Lüks meskenler ekseriya yabancılar tarafından yüksek kiralarla tutulmaktadır. Bunların ortalama amortisman müddeti 4-6 yıldır. Amortisman müddeti 10 yılı aşan binaların sahipleri kendilerini büyük bir talihsizliğe uğramış sayarlar.

Spekülâtif inşaat ise, ucuza mal edilmek suretiyle toptan veya kat, daire mülkiyeti esasına göre satılmak üzere yapılır.

Arsa, malzeme, kredi temini, kontrol makamları ile olan münasebet yönlerinden karşılaşılan güçlükler bir çok kimselerin, maddî bakımdan gücü yetse bile, inşaat işine girmelerini önlemektedir. Bunlara bir de yurdun başka köşelerinden eline toplu para geçen vatandaşlardan büyük şehirlere apartman almak için gelenleri eklemek gerekir. Bunların vakitleri azdır.

Bütün bu sebeplerle yapı işlerinde, kontrol işlerinde tecrübe ve ihtisas sahibi olmuş kimseler bilhassa şehirlerin merkezi yerlerindeki arsaları veya tek kat binalı arsaları ellerine geçirmekte ve malzemenin ve işçiliğin adisini kullanarak kısa zamanda sıvası, boyası ve badanası, dış görünüşü yerinde olan binalar yapıp satmaktadırlar.

Gecekondu ise, Ankara ve İstanbul'un en önemli meseleleri haline gelmiştir. Her ikisinde de 40 binden fazla gecekondu vardır. Her iki şehirde de en az 250 şer bin vatandaş gecekondu oturmaktadırlar.

Son senelerde yapıldığını söylediğimiz bu üç tip meskenin hiç biri hakikî ihtiyaca cevap verecek durumda değildir. Mesken sıkıntısı ile arsa konusu arasında çok yakın bir bağ vardır. Şimdi arsa konusuna geçiyoruz.

D — Arsa Meselesi :

İkinci Cihan Harbine kadar dikkati çekecek ölçüde bir arsa spekülasyonu yalnız Ankara'da görülüyor. Harp içinde ve harbi takip eden senelerde spekülasyon İstanbul'a ve yurdun her tarafına yayıldı.

Emlâkciler Belediye hudutları içinde ve dışında bulunan dağları,

taşları, tarlaları, bostanları ellerine geçirerek parsellemeğe ve parlak reklâmlarla satmağa başladılar. Bu hareketin çeşitli mahzurlarını şöyle sıralayabiliriz :

- 1 — Emlâk fiatları sür'atle ve sun'î bir şekilde yükseldi,
- 2 — Şehirlerin inkişaf sahalarındaki topraklar çok küçük parsellere ayrıldı,
- 3 — Bu küçük parsellerin sahipleri yurdun her tarafına dağılmış bulunduğu için toplu bir imar hareketini köstekleyecek güçlüklerin tohumları atıldı,
- 4 — Toprakların mevkiileri, vasıfları hakkında sahte, yanlış malûmat verilerek bir çok küçük tasarruf sahibi vatandaşlar iğfal edildi,
- 5 — Büyük şehirlerimiz, hiç bir nâzım plân ve prensibe istinat etmeden yalnız spekülâtörün fazla kazanç temin etme hırs ve gayretine uygun olarak her istikâmette büyüdü, şişti,
- 6 — Çeşitli istikâmetlerde ve Belediyelerin irade ve kontrolü dışında teşekkül eden küçük topluluklara yol, su, okul, havagazı, elektrik, otobüs ... temin etmek çok pahalı ve bazan imkânsız hale geldi,
- 7 — Arsa spekülâsyonuna muvazi olarak diğer emlâkin fiatları da yükseldi ve bu keyfiyet belediyelerin giriştikleri büyük istimlâk ve imar hareketlerinin maliyetini çok arttırdı.
- 8 — İstihsale yatırılması gereken bir çok paralar emlâk spekülâsyonuna yatırılmak suretiyle donduruldu,
- 9 — Emlâk alış verişi yüzünden büyük şehirlerde çok para kazanmanın mümkün olduğu yurdun her tarafında öğrenilince, mahallinde istihsale ve hakikî imara sarfedilmesi gereken ve mümkün olan paraların büyük bir kısmı bu şehirlere doğru akın etmeğe başladı.

Yukarıda 9 maddede sıraladığımız mahzurlar şiddet ve tesirlerinden hiç kaybetmeden devam etmektedirler. Büyük şehirlerimizin, genel olarak bütün yurdun imarında emlâk spekülâsyonu ile yapılacak ciddî ve müessir bir mücadelenin başlıca muvaffakiyet âmillerinden birini teşkil edeceğini unutmayalım.

E — Bir plâna göre kontrol :

1 — Plânlı imar çalışmalarının evvelâ memleket ölçüsünde kabul edilecek yerleşme prensiplerine göre kontrolü gerekir. Yerleşme prensipleri ana hatları ile tespit edildikten sonra kara ,deniz, havayolları, sanayi kuruluş yerinin kontrolü, kültür, sağlık tesislerinin, eğlence,

spor imkânlarının dağılışı bu prensipleri tahakkuk ettirecek şekilde ayarlanır.

Bilhassa büyük şehirler bakımından durum çok naziktir. Büyük şehirlerimizin daha fazla büyümesini mi istiyoruz, niçin? yoksa nüfusun sanayiın muvazeneli bir şekilde mi dağılmasını istiyoruz?

Memleket ölçüsünde kabul edilmiş bir yerleşme prensibi henüz yoktur. Büyük şehirlerde bu yüzden kendi başlarına ve daha çok spekülâtörün kâr ve menfaat hırsını tatmin edecek şekilde büyümeğe devam ediyorlar.

2 — Her şehir kendi içinde mahalle ve semtlere ayrılır, sür'atle büyümeyen şehirlerde bu ayrılış an ahatları ile muhafaza edilir. Fakat bilhassa İkinci Cihan Harbinden sonra Ankara'da ve İstanbul'da karşılaştığımız büyüme, mahalle ve semt adı verdiğimiz şehir içindeki bu toplulukların birer uzviyet kazanmasına imkân vermemiştir. Çünkü yeni imar gören sahalar tamamen dolup birer bütün teşkil edememişlerdir. Sahipleri buralardaki arsaların büyük bir kısmını boş bırakmakta hiç mahzur görmemektedirler. Bu arsalar için ödenen arazi vergisi İkinci Cihan Harbinden evvel tesbit edilen vergi kıymetlerinin yüzde yarımıdır. Ve sahipleri bu vergileri daha senelerle rahat rahat öderler. Beklemek kendileri bakımından hiç te zararlı sayılmaz.

Halbuki bir mahalle veya semt camii, küçük çarşısı, okulu veya okulları, parkı, çocuk bahçesi... ile bir bütün teşkil edecek şekilde plânlanmalı ve imar edilmelidir. Bir apartmanın altında bir kasapla bir bakkal dükkânı, 300 metre ilerideki diğer bir apartmanın altında bir kolacı ile bir manav veya terzi... bulunursa, o semtte (community) bir mahalle teşekkül etmemiştir. (İstanbul'da Levent, Ankara'da Yenimahalle belki birer küçük istisna teşkil ederler.)

3 — Münferit yapıların kontrolü :

İkinci Cihan Harbine kadar gümrük, orman, inhisar maddeleri, vergi kaçakçılığında bahsedilir ve imar kaçakçılığı bilinmezdi. Belki imar kaçakçılığı o sıralarda zaman zaman Ankara'da görülen bir olaydı. İkinci Cihan Harbini takibeden senelerde büyük şehirlerimiz bir de imar kaçakçılığı salgınına uğradı.

Gecekondular ruhsatiye dahi alınmadan, başkalarına ait olan topraklar üzerine yapılır. Bu bakımdan tamamen kanun dışıdır. Bir de usulüne göre ruhsatiye alındıktan sonra tasdikli plânı değiştirmek suretiyle yapılan kaçakçılık vardır. İşte bahsetmek istediğimiz daha ziyade bu nev'i kaçakçılıktır.

Kömürlük, garaj diye ruhsatiye alınır, ikametgâh veya dükkân yapılır; balkonlar odaya çevrilir, bodrumkatlar, çatıkatları ikametgâh ha-

line getirilir; yüznumaralar, banyolar, mutbaklar... için verilen eb'ada riayet edilmez; komşu arsa, ön ve arka cephe mesafelerine riayet edilmez... ilâh.

Aynı cadde üzerindeki, birbirine komşu veya bir meydan etrafındaki binaların bir ahenk sağlayacak, bir grup teşkil edecek şekilde tanzimi gerekir. Fakat emlak sahipleri istedikleri kadar beklemekte, inşaatı diledikleri zaman yapmakta serbest oldukları için komşu binalar kısa bir devre içinde değil, beş, on, onbeş hattâ yirmi, yirmibeş sene gibi zaman fasılaları ile yapılmakta ve yine de aralarda boş yerler kalmaktadır.

Aradan geçen zaman içinde belediyenin normları, nizamlar hattâ kanunlar, zevkler, yapı tarzı, hattâ semtin karakteri değişmekte ve bu sebeplerden komşu binalar arasında herhangi bir ahenk sağlanamamaktadır.

Bunun açık bir misalini Ankara'da Sıhhiye civarında görmekteyiz. 150-200 metrelik bir mesafe içinde Sağlık Bakanlığı, Çalışma Vekâleti, Orduevi, Şeker Şirketi, Etibank, Yüksel Palas Oteli binaları vardır. Şimdi burada 14 katlı bir bina yapılmaktadır. Bütün bu saydığım binalar adetâ birbirine küs gibi durmaktadırlar. Belki mimarları bunlar arasında bir ahenk sağlamak istemişlerdir. Fakat emlak fiyatlarındaki müthiş artma, muhtelif senelerde yapılmış olmaları yüzünden ekserisi teker teker güzel olan bu binalar o semtin ahengini bozmaktadırlar.

F — Malî meseleler :

5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu büyük küçük bütün belediyelerimizi kapsamına alır. Genel olarak bütün belediyelerimizin gelir ihtiyacına cevap vermekten çok uzak olan bu kanun büyük belediyelerin aleyhine ve küçük belediyelerin lehine bazı hükümleri de ihtiva etmektedir.

1948 den evvel kazanç, (gelir) vergisinden ayrılan belediye hissesi tahsil edildiği yerin belediyesine verilirdi. 5237 sayılı kanun gereğince gelir vergisinden alınan % 5 belediyeler hissesi, umumî bir hesapta toplanmaktadır. Ayrıca İller Bankasında toplanan hisselerin % 80 i bütün belediyelere nüfus esasına göre dağıtılmakta ve geri kalan % 20 den ise, yalnız nüfusu 50 binden aşağı olan belediyeler istifade etmektedir. Her iki durumda küçük belediyelerin korunmasına yönelmiş bulunuyor.

Dünyanın her yerinde genel olarak büyük belediyelerin fazla masrafları olur. Buralarda nüfus başına düşen masraflar küçük yerlere nazaran yüksektir.

1958 yılında İstanbul belediyesinin bütçesi 400 milyon lirayı aşmış-

tır. Bu rakam bütün Türk belediyeleri bütçelerinin tutarı olan 800 milyonun yarısıdır. Ankara belediyesinin bütçesi 120 milyon liradır.

Emlâk fiyatlarında görülen ölçsüz artışlara, şehirlerin dağılmasından doğan dayanılmaz masraflara ..... rağmen büyük belediyelerimiz şehir toprakları üzerinde hemen hiç bir kontrole sahip bulunmamakta ve fiyat artışlarından faydalanmaktadırlar. Belediyelerimizin genel olarak âmme idarelerinin emlâk satışına devam etmeleri, modern bir arsa siyasetine sahip olmamaları da, geleceği karartan, tehlikeli bir malî siyasettir.

G — İdarî meseleler :

Büyük küçük bütün belediyelerimiz 1580 sayılı Belediyeler Kanununa tâbidirler. 1930 yılına kadar İstanbul'da Şehremaneti adlı bir idare vardı.

1930 dan itibaren Vilâyet Meclisi ile Belediye Meclisi birleştirildi ve Vali aynı zamanda Belediye Reisliğini de ifa etmeğe başladı. 1954 de Özel İdare ile Belediye ayrıldı. Fakat Belediye Kanununun 94 üncü maddesindeki hükümlerden istifade edilerek Belediye Reisi Valinin uhdesine tevdi olundu.

Temmuz başlarında İstanbul Belediye Meclisi kendi reisini seçmiş bulunuyor.

Ankara'da 1924 den 1930 senesine kadar Şehremaneti vardı. 1930 ile 1948 arasında Valilikle Belediye Reisi aynı şahısta toplandığını görüyoruz. 1948 den sonra zaman zaman Ankara Valileri Belediye Reisi vazifesini de ifa edegelmişlerdir. Halen Ankara Valisi aynı zamanda Belediye Reisidir.

Diğer büyük şehirlerimizde kısa veya uzunca müddetler için Valilerin Belediye Reisi yaptığı görülmektedir.

Büyük şehirlerin birer hayat sahası vardır. Komşu köy, kasaba ve şehirler ulaştırma durumlarına, kültürel, ekonomik münasebetlerine göre büyük şehirlere bağlı bulunuyorlar. Su, yol, emniyet, sağlık, elektrik, kanalizasyon, mesken, mezbaha, akaryakıt ..... işleri dolayısıyla hizmetlerde bazı tedahüller ortaya çıkmaktadır.

Komşu müstakil Belediyeler arasındaki işbirliğini sağlamak ihtilâfları halletmek her zaman kolay olmamaktadır. Bazı hizmetler için birlikleri kurmak, küçük Belediyeleri büyük Belediyelere bağlamak gibi tedbirlere zaman zaman başka memleketlerde de başvurulmuştur.

Paris, Rio de Janerio, Bounes Aires, Bombay, Kalküta ve Amsterdam şehirlerinde idare, mahalli bazı farklılıklarla merkezi idare tarafından tâyin edilmiş olan bir şahısta bulunmaktadır.

Büyük şehirler genel olarak mütecanis değildirler. Oralarda hemşehrilik hissi çok zayıftır. Her grup telifi zor olan ayrı menfaatler peşinde koşar.

İstanbul'da Rum, Yahudi ve Ermeni ekaliyetleri vardır. Bunların bazı noktalarında kendi aralarında birleşmeleri mümkündür. İkinci Cihan Harbinden sonra İstanbul ve Ankara'da bir de gecekonducular ortaya çıkmıştır. Bunların da kendi aralarında birleşebilecekleri hususlar vardır. Meselâ gecekonduculara tapu verilmesi, gecekondu semtlerinin su, yol, elektrik, kanalizasyon, okul, telefon, otobüs ihtiyaçlarının karşılanması ..... gibi. Diğer bir grup İstanbul'un özelliklerini muhafaza etmesini, Türk kültürünü, yapıcılığını temsil edecek şekilde ve muvazeneli olarak gelişmesini ister.

Bütün bu çeşitli menfaatları bağdaştıracak bir Meclis kurmak ve onun başına aynı meclis tarafından seçilen bir Belediye Reisi getirmek her zaman mümkün olmaz. Ancak merkezi hükûmetin tâyini hiç değilse tasvibi ile iş başına gelmiş olan bu zat bütün bu menfaatları genel millî menfaatlara uygun bir şekilde bağdaştırabilir.

III — S O N U Ç :

Yukarıda tesbit ve tasvir ettiğimiz olaylardan bazı neticeler çıkarılmağa ve konu ile ilgili tekliflerde bulunmağa çalışacağız.

A — Etüd ihtiyacı :

Büyük şehirlerimizin meselelerinin objektif ölçülerle, ilmî metodlarla incelendiğini görmüyoruz. Belki şurada burada bazı küçük denemeler yapılmış, münferit konular, hattâ bir konunun bazı yönleri hakkında doktora, doçentlik, mezuniyet tezi, seminer vazifesi kabilinden çalışmalar yapılmıştır. Fakat bütün bir şehir muayyen bir plâna göre incelenmiştir.

Şimdiye kadar şehirlerimizin resmî organları tarafından yayınlanan broşürler, yıllıklar, dergiler ya birer propağanda âleti veya sistem-siz şekilde bir araya getirilmiş malûmat yığınınından ibarettir.

Hattâ Ankara Belediyesinin 1953 de açtığı imar plânı müsabakası dolayısıyla Fransızca, Almanca, İngilizce ve Türkçe olmak üzere dört dilde hazırlatıp bastırıldığı ve bir şehrin bütün meselelerini içine alan rapor dahi ciddî bir vesika olmakla beraber kâfi değildir. Zira etüdün devamlı bir şekilde yapılması gerekir. Etüd çalışmalarının en üstün seviyesine ulaştığı devreler olacaktır. Fakat hiç bir zaman sifira yaklaşmaması lâzımdır.

Bilhassa büyük imar faaliyetlerine girişmeden önce yapılacak ci-
dî etüdler muvazeneli bir gelişmeyi, halkın işbirliğini, ucuzluğu, merk-
zi hükûmetin, hattâ Milletlerarası teknik ve malî teşekküllerin yard-
mını, sempatisini sağlamak bakımlarından çok önemlidir.

B — Bölge plâncılığı :

Modern şehircilikte meskûn yerleri teker teker ele alarak plânlan-
masına yerine büyüklüğü ne olursa olsun (Köy, kasaba, şehir) her meskûn y-
erinin komşuları ile olan münasebeti, hattâ bütün memleket içindeki fonk-
siyonu düşünülerek plânlanması esas olarak kabul edilmektedir. Bu du-
ruma göre şehir ve kasabaları, Anadolu'nun, Trakya'nın bütün me-
skûn yerlerini bir bütün olarak ele almak ve büyük şehirlerimizin, b-
arada İstanbul'un, Ankara'nın ..... imarına bir istikamet vermek, me-
selelerini halletmek gerekmektedir.

Halk büyük şehirlere niçin akın ediyor? Gelenler umduklarını bu-
luyorlar mı? Yukarıda sıra ile işaret ettiğimiz âmme hizmetleri, oku-
mesken, gecekondular, arsa, kontrol meseleleri nasıl halledilir? Büyük ş-
ehirlerin daha fazla büyümesi bu meselelerin hallini güçleştiriyor mu?

Büyük şehirlere olan nüfus akınının kontrolü bir ihtiyaç olarak or-
taya çıkmıştır. Fakat bunun nasıl yapılacağı tesbit edilmiş ve açıklan-
mış değildir. Biz bölge plâncılığını en müessir ve müsbet bir tedbir ola-
rak görüyor ve teklif ediyoruz.

İstanbul'un, Ankara'nın ..... meselelerini halletmek için yüzümüzü
yurdun başka yönlerine çevirmek zorundayız. Daha doğrusu işe iki ta-
raftan başlamak gerekiyor.

Bütün yurdu bir bütün olarak incelediğimizde büyük şehirlerin
genel olarak şehirlerin, çekici bir kuvvete, bir çok küçük yerlerin ise bir-
birer itici kuvvete sahip olduğu derhal görülecektir. Bunu yadırgamama-
ya gerek vardır. Tarihin her devrinde şehirler birer câzibe merkezi olmuş ve
köylük yerlerde oturanlar ise fırsat buldukça buralardan ayrılmak ist-
mişlerdir. Ancak âmme menfaatını korumakla mükellef olan makamların
bu alandaki vazifesi çekici ve itici kuvvetler arasında bir denge kur-
maktır. Bu nasıl olur? Şehirlerde zararlı ve sun'î bir takım kuvvet-
ler varsa bunlar önlenir. Meselâ bugün emlak karaborsacılığı ve gece-
konduculuk büyük şehirlerimizde sun'î ve zararlı birer çekici kuvvet
olarak ortada durmaktadır.

Şehirlere gelenler konfor, sağlık, eğlence, kültür, iş ihtiyacı için
gelirler. Eğer bu ihtiyaçları karşılayacak yeni merkezler yurdun başka
yerlerinde ve ilmî metodlarla, tarafsız kimselerin hazırlayacağı plânlar
göre kurulur ve geliştirilirse büyük yerlere olan hücum hafifleyecektir.

İstiklâl Savaşından sonra Ankara Devlet Merkezi seçilmemiş vefakir Anadolu'nun ortasında yarım milyonluk bir şehir olarak gelişmemiş olsaydı İstanbul'un yükü muhakkak ki şimdikinden çok daha ağır olacaktı. Anadolu'dan kalkıp iş aramak, yaşamak, eğlenmek, tedavi olmak, okumak ..... için gelenlerin mühim bir kısmını Ankara durdurmuştur. Bu bakımdan Ankara bir süzgeç vazifesi görmüştür diyebiliriz.

Bölge plâncılığı ile yeniden 10-15 süzgecin, cazibe merkezinin teşkili yoluna gidildiği takdirde bugün Ankara'ya veya İstanbul'a akın edenlerin büyük bir kısmı kendi köy, kasaba ve şehirlerine yakın yerlerde kalmağı tercih edeceklerdir. Bunun ekonomik, sosyal ve stratejik bünyemizi büyük ölçüde kuvvetlendireceği, hâlen büyük yerlerimizde karşılaşılan güçlüklerin halline çok yardım edeceği muhakkaktır.

Stratejik bünyeyi bir misalle biraz açıklayalım :

İş Kanununa tâbi işyerlerinde çalışan işçilerin yarısı nüfusu 100 binden yukarı şehirlerimizin buldukları vilâyetlerde ve hemen dörtte biri de İstanbul vilâyetinde toplanmış bulunuyor. Bir harp ihtimali karşısında nüfusun ve sanayiın hava akınlarından korunmasının, başka yerlere naklinin veya seyrekleştirilmesinin çıkaracağı güçlükleri biran gözümüzün önüne getirelim.

Şimdiden alacağımız tedbirlerle iktisadî ölçüleri ihmal etmeden, tehlikeyi, güçlükleri asgarî hadde indirmek mümkündür. Bu alandaki muvaffakiyetin esasını memleket ölçüsündeki iktisadî plânlama ile meşgul olmak üzere tarafsız bir heyetin kurulması teşkil etmektedir. Bu heyet bölge plâncılığı metodlarına uygun olarak yurt ölçüsündeki etüdleri yapacak, büyük şehirlerin çekme ve köylük yerlerin itme kuvvetleri arasında memleket menfaatlerine en uygun bir muvazeneyi sağlayacak olan tedbirleri tavsiye edecek, yâni cazibe merkezlerinin nerelerde, hangi esaslara göre kurulması gerektiğini tesbit edecektir.

Hülâsa olarak bu heyet millî gelirin artırılması imkânlarını, sarf yerlerini ve şekillerini, öncelik sıralarını, dış yardımlardan istifade yollarını bir bütün olarak mütalâa ederken sosyal, ekonomik ve stratejik bünyemizin sağlamlaştırılması hedefini biran gözden kaybetmiyecektir.

Bu istikâmetteki müsbet çalışmalar, henüz başlangıç halinde bulunan şehirciliğimize emin bir gelecek sağlayacaktır.